

Корнійчук Назарій,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії, права та публічного управління,
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: кандидат філософських наук,
доцент *Гарбар Л. В.*

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність проблеми легітимності влади в Україні визначається її прямим впливом на політичну стабільність, ефективність державного управління та перспективи демократичного розвитку. В умовах постійних суспільно-політичних трансформацій легітимність влади стає не лише формальною, а й ціннісною категорією, що потребує комплексного забезпечення. Проблема легітимності влади є актуальною не лише для України, а й для багатьох країн світу. У добу глобалізації та інформаційного суспільства легітимність дедалі більше залежить від відкритості, комунікації та відповідності влади суспільним очікуванням. Легітимність влади є фундаментом функціонування будь-якої держави. Вона визначає рівень довіри громадян до інститутів влади та забезпечує політичну стабільність. Без легітимності навіть формально сильні інститути залишаються вразливими до криз.

В Україні проблема легітимності влади особливо актуальна через історичний спадок радянської моделі управління, яка ґрунтувалася на примусі. Перехід до демократичної системи супроводжувався пошуком нових джерел легітимності, що не завжди були ефективними. Хоч вибори й залишаються основним джерелом легітимності, вони не забезпечують повної довіри суспільства. Фальсифікації, корупція та низька ефективність влади підривають їхню роль. Це підтверджують події Помаранчевої революції (2004) та Революції Гідності (2013–2014), які показали реакцію суспільства на кризу легітимності.

Легітимність влади – це не просто формальне визнання правомочності керувати, а глибока соціально-політична проблема, що визначає стабільність і

ефективність держави. Вона залежить від довіри громадян, історичних умов, політичної культури та якості управління. Легітимність – це визнання громадянами правомочності влади здійснювати управління. Вона базується на довірі, законності, моральному авторитеті та ефективності. Ще Макс Вебер досліджуючи проблему легітимності влади виокремив такі її класичні типи:

- традиційну – влада сприймається як природна через звичаї;
- харизматичну – базується на особистих якостях лідера;
- раціонально-легальну – спирається на закони та процедури [3].

Дослідник визначав їх як «ідеальні типи», тобто теоретичні конструкції, що слугують аналітичними інструментами для дослідження політичних систем. Проте в реальному політичному житті ці типи не існують у чистому вигляді, а функціонують у різних комбінаціях, залежно від історичних, культурних та соціальних умов. Традиційна легітимність ґрунтується на звичаях, традиціях та історично усталених формах владарювання. Харизматична легітимність спирається на виняткові особисті якості лідера, його здатність мобілізувати та надихати суспільство. Раціонально-легальна легітимність базується на правових нормах, інституційних процедурах та формалізованих механізмах управління [2].

Період початку 1990-х років в Україні характеризувався глибокими суспільно-політичними змінами, що стали наслідком розпаду радянської системи та становлення незалежної держави. Ці процеси зумовили трансформацію політики, методів та технологій легітимації влади. Криза легітимності виникає, коли громадяни не довіряють владі, навіть якщо вона формально законна. Серед викликів, які впливають на легітимність вітчизняної влади в сучасних умовах можемо виокремити корупцію й неефективність управління, які знижують довіру до інститутів; європейську інтеграцію, що висуває вимоги до верховенства права та прозорості влади; зростаючу громадянську активність й очікування суспільством не лише формальних процедур, а й ціннісної відповідності політики; делегітимація – процес втрати

довіри, який може призвести до протестів, революцій або політичної нестабільності.

У політичних системах завжди присутні кілька типів легітимності одночасно, проте один із них може домінувати. Наприклад, у періоди революційних змін харизматична легітимність лідерів часто виходить на перший план, тоді як у стабільних демократичних державах переважає раціонально-легальна модель. Традиційна ж легітимність зберігає значення у суспільствах із сильними історичними та культурними традиціями. Відтак, аналіз легітимності влади потребує врахування не лише теоретичних моделей, а й їхньої практичної взаємодії. Саме комбінація різних типів легітимності визначає реальний характер політичного панування та ступінь довіри суспільства до влади.

Українське державотворення після 1991 року демонструє кілька умовних легітимаційних періодів, у яких домінували різні джерела легітимності влади – від радянського примусу до виборчої моделі та ціннісної легітимності, що проявилася під час Помаранчевої революції та Революції Гідності. Пропонуємо детальніше розглянути зазначені періоди.

Початок 1990-х років (спадок радянської моделі) – легітимність влади ґрунтувалася переважно на примусі та адміністративному контролі, успадкованих від радянської системи. Аналізуючи особливості зазначеного періоду Є. Цокур зауважував на тому, що відсутність нової моделі легітимації створила кризу довіри між суспільством і державою [5]. Свідченням зазначеного є тогочасні події й процеси формування влади. Після здобуття незалежності Україна успадкувала значну частину радянських управлінських практик. Легітимність влади на початковому етапі ґрунтувалася на традиційних механізмах (звичаях та інституційних формах), що залишилися від СРСР. Водночас почали формуватися елементи раціонально-легальної легітимності через запровадження виборів та конституційних процедур, хоча вони ще не забезпечували повної довіри суспільства.

Кінець 1990-х – початок 2000-х (виборча модель) – основним джерелом легітимності були вибори, що відповідало загальноприйнятій демократичній

практиці. Проте виборча модель мала лише формалізований характер і не забезпечувала глибокої довіри суспільства [6]. Криза виборчої моделі легітимності, спричинена масовими фальсифікаціями, актуалізувала потребу у нових джерелах довіри. У цей період харизматична легітимність відіграла ключову роль і суспільство мобілізувалося навколо лідерів опозиції, які уособлювали прагнення до демократичних змін. Саме харизма та авторитет цих лідерів стали рушійною силою протестів. Накопичення протестного потенціалу в зазначений період призвело до кризи легітимності, кульмінацією якої стала Помаранчева революція [4].

Помаранчева революція (2004) – результат реакції суспільства на масові фальсифікації виборів президента України. Тогочасні події засвідчили неспроможність старих методів легітимації та актуалізували потребу у демократичних процедурах і громадянській участі [4]. У період президентства Віктора Януковича формально зберігалася раціонально-легальна модель легітимності через вибори та інститути. Проте системна корупція, узурпація влади та відхід від демократичних стандартів призвели до делегітимації влади. Авторитарні практики підривали довіру суспільства, що стало передумовою Євромайдану.

2010–2014 роки – криза авторитарної легітимності (Євромайдан). В окреслений період легітимність влади була підірвана корупцією та авторитарними практиками. Реакція громадськості на тогочасні події призвела до нових суперечностей. Євромайдан став вимогою не лише процедурної, а й ціннісної легітимності, орієнтованої на європейські стандарти [7]. Євромайдан став прикладом поєднання харизматичної легітимності лідерів протесту та ціннісної легітимності, орієнтованої на європейські стандарти, верховенство права та боротьбу з корупцією. Суспільство вимагало не лише процедурної чесності, а й відповідності влади ціннісним орієнтирам.

Після 2014 року – пошук комплексної моделі. Легітимація влади поєднує виборчу, інституційну та ціннісну складові, а акцент робиться на верховенстві права, прозорості, антикорупційних механізмах та європейській інтеграції [7]. Зазначений етап характеризується поєднанням раціонально-легальної

легітимності (вибори, інститути), харизматичної (роль окремих лідерів у кризових ситуаціях) та ціннісної (орієнтація на європейську інтеграцію, демократичні стандарти).

В Україні легітимність влади часто залежить не лише від виборів, а й від реальної здатності вирішувати проблеми. Свідченням зазначеного є майдани (приклад делегітимації влади, в результаті якої формально обрані лідери втрачають підтримку народу). Війна та зовнішні загрози також впливають на легітимність, оскільки влада може не лише отримати підтримку через мобілізацію, а й втратити її через помилки в управлінні [1]. Легітимність влади дедалі більше залежить від ефективності управління, прозорості та відповідності суспільним очікуванням.

Легітимаційні періоди в Україні мають умовні хронологічні межі, визначені на основі аналізу політичної практики та наукових досліджень. Кожен етап характеризувався домінуванням певного джерела легітимності (примус, вибори, цінності) та відповідних моделей легітимації влади. Еволюція українського державотворення демонструє поступовий перехід від формальної легітимності до комплексної моделі, що включає демократичні інститути, громадянську участь та ціннісні орієнтири. Хронологічну зміну джерел легітимності влади в Україні від 1991 року до сьогодні можна узагальнити і відобразити такі її етапи:

I – 1991–1998 – спадок радянської моделі, за якої легітимність ґрунтувалася на примусі та адміністративному контролі.

II – 1999–2003 – вибори стали основним джерелом легітимності, але мали формалізований характер.

III – 2004–2010 – демократичні процедури та громадянська участь після Помаранчевої революції.

IV – 2010–2014 – авторитарна модель влади, що призвела до кризи легітимності та Євромайдану.

V – 2014–2025 – комплексна модель, яка поєднує вибори, інституційну ефективність та ціннісні орієнтири (європейська інтеграція, верховенство права, антикорупційні механізми).

Узагальнюючи зазначене, маємо можливість простежити, як змінювалися джерела легітимності влади в Україні, і які характерні риси та виклики мав кожен період її становлення. Український досвід підтверджує тезу М. Вебера про те, що «ідеальні типи» легітимності не існують у чистому вигляді. У різні періоди розвитку держави домінували різні моделі – від традиційної та раціонально-легальної у 1990-х до харизматичної та ціннісної під час революційних змін. Сучасна політична система України функціонує на основі комплексної легітимації, що поєднує інституційні, харизматичні та ціннісні джерела довіри.

Список використаних джерел

1. Каращук А.М., Каращук М.Г. Легітимність державної влади в сучасній Україні. *Політологічний вісник*. 2024. Issue 93. С. 124-137. URL: <https://www.zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/259> (дата звернення 25.10.2025).
2. Макс Вебер "Типи панування". Хрестоматія для лінивих. URL: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/maks-veber-tipi-panuvannya/> (дата звернення 20.10.2025).
3. Макс Вебер. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. К., 1998. 534 с. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbs.htm> (дата звернення 20.10.2025).
4. Новакова О. «Помаранчева революція» як криза легітимності владної еліти. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С. 29-37. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/novakova_pomarancheva.pdf (дата звернення 23.10.2025).
5. Цокур Є.Г. Легітимність влади в Україні від здобуття незалежності до сьогодення: особливості, джерела та технології. *Гілея*. 2009. Випуск 27. С. 352-359. URL: <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=42> (дата звернення 22.10.2025).
6. Цокур Є.Г. Проблеми легітимності політичної влади сучасної України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2009. Випуск 27. С. 352-359. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsokur_problemy.pdf (дата звернення 23.10.2025).

7. Чебелюк О. Євромайдан. Передумови і початок. Цифровий архів майдану 2013-14. URL: <https://digitalmaidan.org/history/euromaidan-peredumovy-i-pochatok> (дата звернення 25.10.2025).